

Niets nieuws onder de zon

Pest, polio en cholera als voorgangers van covid

Arko Oderwald

Het is in maart 2025 vijf jaar geleden dat de covid-epidemie uitbrak. De woorden ‘lockdown’, ‘isolatie’, ‘mondkapje’ en ‘vaccinatie’ hangen nog levendig in ons geheugen. Het bleek dat wij dit alles best een paar weken wilden doorstaan, we hebben wat voor elkaar over tenslotte, maar meer dan twee maanden, dat was wat veel gevraagd.

Het is verbazingwekkend dat wat er in de covidtijd gebeurde ons zo verrast heeft. Alsof er nooit Spaanse griep, pokken, pest en nog een aantal andere besmettelijke ziekten ons hadden bezocht. Van de geschiedenis lijken we niets te leren en dat geldt dus ook, misschien zelfs wel des te meer, met betrekking tot romans over onze geschiedenis. Romans zijn tenslotte fictie.

Beide opvattingen – van geschiedenis kunnen we niets leren, laat staan van romans over de geschiedenis – deel ik niet. Dat er wel iets te leren valt wil ik laten zien door twee aspecten van de covidtijd voor het voetlicht te halen. Het eerste aspect zijn de vele verhalen, zinnige en onzinnige, die covid hebben omringd. Het tweede aspect zijn de covid-maatregelen die het meeste impact hebben gehad: quarantaine en isolatie.

De verhalenmachine

Rondom covid kwam een enorme verhalenmachine op gang. Het begon met het verhaal dat covid een besmettelijke en potentieel dodelijke ziekte was. Later werd dat verhaal aangevuld met de mogelijkheid van vaccineren. Dat waren en zijn de officiële verhalen. Maar vrijwel onmiddellijk ontstonden er tegenverhalen. Om er een paar te noemen:

- Verhalen over waar het virus vandaan kwam en dan met name of het uit een laboratorium was ontsnapt, buitenaards was van oorsprong, of toch een vleermuis als bron had?
- Verhalen over de vermeende besmettelijkheid van het virus, of zelfs de ontkenning van het

virus, of verhalen waarin de sterftetekans niet hoger was dan normaal.

- Verhalen met twijfels over de betrouwbaarheid van de test.
- Verhalen over wat er aan te doen viel, inclusief middelen die niet werkten en soms gevaarlijke bijwerkingen hadden, zoals Hydroxychloroquine, vitamine D of Ivermectine.
- Verhalen over de ernstige gevaren van vaccinatie, bijvoorbeeld dat het autisme, miskramen, onvruchtbaarheid of hartstilstand kan veroorzaken, of dat de vaccinatie het DNA verandert.
- Verhalen dat de grote (klassieke) massamedia onder één hoedje speelden met de overheid (en dus niet kritisch waren)

Deze bonte verzameling van verhalen rondom één thema zijn van alle tijden. Dat komt doordat verhalen de staketsels zijn waarbinnen feiten betekenis krijgen. Tijdens mijn studie stelde de hoogleraar medische filosofie de vraag wat mensen bij elkaar houdt. Het antwoord schreef hij met enorme letters op het bord:

Geklets, verhalen dus, houdt de mensen bij elkaar. Dat geldt voor alledaagse verhalen die mensen aan elkaar vertellen, maar ook voor de ‘grote’ verhalen over hoe de wereld in elkaar steekt.

Wat van belang is: er is iemand die vertelt over en iemand die luistert naar gebeurtenissen die met elkaar (vermeend) logisch oorzakelijk verbonden zijn in de tijd. Zonder verhaal zijn er geen feiten, althans geen feiten die betekenis hebben. In de wetenschapsfilosofie heten die verhalen paradigma's, het omvattende 'grote' verhaal waarbinnen feiten betekenis krijgen. Die verhalen vormen onze werkelijkheid, maar er zijn ook voorbeelden waarin het verhaal onze kennis van de werkelijkheid juist in de weg stond.

Het bekendste voorbeeld is de opvatting dat de aarde in het centrum van ons zonnestelsel staat. Copernicus, Kepller en Galilei hadden moeite om hun tijdgenoten ervan te overtuigen dat de zon in het centrum stond. Uiteindelijk lukte dat, ook de katholieke kerk heeft ruim driehonderd jaar later, in 1992, erkend dat Galilei gelijk had. Dit voorbeeld maakt ook duidelijk dat verhalen niet belangeloos zijn. Wie de aarde in het centrum zag, zag de mens in het centrum. Nietzsche constateerde het al: de opvatting van Copernicus slingerde de mens uit het centrum van de macht, en dat beviel de kerk niet.

Het gegeven dat het wetenschappelijke verhaal niet altijd klopt, heeft de deur opengezet voor de opvatting dat wetenschap ook maar een losse mening is. Het valt inderdaad niet te ontkennen dat ook het wetenschappelijke verhaal altijd tijdelijk is. Het is in een bepaalde tijd en cultuur het meest aannemelijke verhaal, het verhaal dat door de meeste mensen gedeeld wordt. Dat betekent ook dat er ruimte is voor andere verhalen.

In het verleden was dat niet anders. Over van alles en nog wat deden de meest woeste verhalen de ronde. Vermoedelijk was dat vroeger, in de tijd dat het wetenschappelijk denken minder ontwikkeld was, nog erger dan nu. Daar staat tegenover dat in onze tijd verhalen zich met veel grotere snelheid verspreiden. Er is een parallel met hoe een infectie zich toen en nu verspreidde. In de negentiende eeuw duurde het maanden voordat een infectie uit China ons bereikt had. In onze tijd hoeft dat per vliegtuig maar een dag te duren. Covid had maar enkele weken nodig om ons te bereiken. Het verhaal erover was zelfs de infectie al vooruit gesnelde.

De beschrijving van domheid

Een grote verhalenverzamelaar uit de negentiende eeuw was Gustave Flaubert. In zijn laatste –

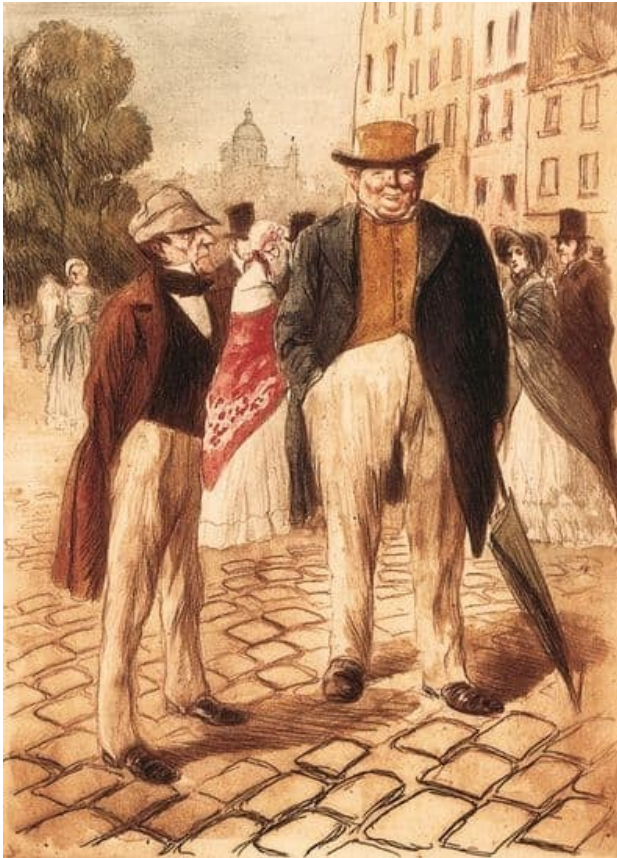
onafgemaakte - roman, *Bouvard en Pécuchet*, spelen verhalen de hoofdrol. De roman wordt vaak gevolgd door zijn *Woordenboek van conventionele ideeën*. Daarin wilde Flaubert alle verhalen publiceren die hij was tegengekomen, zoals:

'Wellicht is de belangrijkste van alle oorzaken die de gezondheid van de vrouwen hebben geschaad, de eindeloze hoeveelheid romans die er de laatste honderd jaar zijn geschreven.' (Pomme, *Verhandeling over vapeutlijders van beiderlei kunne*, 1769, deel 11, blz. 441)

De bibliotheek van Flaubert, te zien in het gemeentehuis van Canteleu, Frankrijk

De roman zelf gaat over twee kantoorklerken die werkzaam zijn als kopiïst. Dat laatste lijkt een niet onbelangrijke toevoeging te zijn, want kopiëren zit in hun bloed, een originele gedachte niet. Nadat één van hen een erfenis heeft gekregen, verlaten zij Parijs om zich op het platteland te vestigen. Aldaar houden zij zich bezig met diverse ambachten, kunsten en wetenschappen. Ze verdiepen zich onder meer in politiek, filosofie en religie, en willen tenslotte de maatschappij hervormen. En zij doen dat allemaal op grond van de verhalen die zij lezen, horen en vervolgens kopiëren. Het pakt niet allemaal goed uit.

Bouvard en Pécuchet, <https://www.larousse.fr/archives/grande-encyclopedie/page/5449>

Flaubert wilde de domheid van zijn tijd beschrijven. Niet alleen 'domme' domheid, maar ook wetenschappelijke domheid. Denk maar aan het mislukte medisch-wetenschappelijke experiment om een klompvoet te genezen in *Madame Bovary*. Ook in *Bouvard en Pécuchet* speelt het verhaal van de wetenschap een rol. Zo gaan de heren naar dokter Vaucorbeil, de dorpsdokter, voor informatie over de kennis over ziekte en gezondheid, en dan met name de natuurwetenschappelijke kennis, die juist in de tijd opgang doet.

Ze klopten bij hem aan tijdens zijn spreekuur.

'Mijne heren, ik luister! Om wat voor kwaal gaat het?' Pécuchet antwoordde dat ze niet ziek waren en na het doel van hun bezoek uitgelegd te hebben zei hij: 'Wij wensen allereerst kennis te nemen van de hogere atoomleer.'

De arts bloosde hevig en laakte vervolgens hun interesse voor de scheikunde.

'Ik ontken het belang ervan zeker niet! maar op het ogenblik word je ermee doodgegooid! Het heeft een jammerlijke invloed op de geneeskunde.' -

En het gezag van zijn woorden werd nog versterkt door de aanblik van de dingen om hem heen.

Op de schoorsteenmantel slingerden pleisters en verband rond. De doos met chirurgische instrumenten stond midden op het bureau, een kom in de hoek van de kamer was gevuld met sonden en aan de muur hing een afbeelding van een man met een afgestroopte huid.

Pécuchet complimenteerde de dokter ermee.

Maar ze worden er niet veel wijzer van. Ook hun studie van de fysiologie loopt spaak:

Men weet niet eens wat het vermogen van het hart is. Borelli veronderstelt dat het sterk genoeg is om een gewicht van honderdtachtigduizend pond te tillen en Keill schat het op ongeveer acht ons, waaruit zij concludeerden dat de fysiologie (zoals een oude wijsheid zegt) de droomwereld van de geneeskunde is. Omdat zij er niets van hadden kunnen begrijpen, geloofden ze er niet in.

En tenslotte buigen zij zich ook over de geneeskunde.

Ze vergezelden de dokter bij zijn bezoeken aan de armen en raadpleegden vervolgens hun boeken.

De door de auteurs beschreven symptomen correspondeerden niet met wat zij net gezien hadden. En de namen van de ziekten waren ontleend aan het Grieks, het Latijn, het Frans; het was een mengelmoes van allerlei talen.

Er zijn er duizenden, en de classificatie van Linnaeus met haar genera en specimina was erg makkelijk; maar hoe moest je de specimina bepalen? Vervolgens raakten zij verdwaald in de filosofie van de geneeskunde.

Ze mijmerden over het levensprincipe van Van Helmont, over het vitalisme, het brownisme en het organicisme; ze vroegen aan de dokter waar de kiem van scrofulose vandaan kwam, via welke organen ziekteverwekkende miasma's zich verspreidden en hoe je bij alle ziektegevallen de oorzaak van de gevolgen kon onderscheiden.

'Oorzaak en gevolg lopen door elkaar,' antwoordde Vaucorbeil.

Zijn gebrek aan logica boezemde hen weerzin in.

Zij stuiten dus bij hun onderzoek op verschillende verhalen die elkaar deels uitsluiten. Eenzelfde soort citaat zou nog steeds over onze huidige geneeskunde gemaakt kunnen worden, maar dat terzijde.

Zo rijgt de ene mislukking zich aan de andere, van groenten verbouwen tot geneeskunde, de helden zijn eenvoudigweg niet in staat om al deze verhalen te wegen, zij reproduceren slechts. Ze zijn ook niet erg slim. Hoewel, de Nederlandse deskundige op het gebied van de domheid, Matthijs van Boxsel, definieert domheid als

onbedoelde zelfdestructie. Domheid is het vermogen tegen je eigenbelang te handelen, met de dood als uiterste gevolg. Dit talent is typisch menselijk. Anders dan dieren die een instinct tot zelfbehoud bezitten, is de mens in staat zichzelf en zijn soort op het spel te zetten omwille van een waanidee over ras, natie of geloof.

Van deze domheid is echter bij Flaubert geen sprake. Bouvard en Pécuchet zijn in ieder geval niet uit op zelfdestructie, maar op verbetering van de wereld op een deskundige wijze. Maar wat is deskundig? Welke kennis helpt echt? Domheid bij Flaubert is niet het handelen tegen beter weten in, maar het verdwalen in een moeras van gekopieerde verhalen over (vermeende) kennis, zonder enig besef te hebben van dat verdwalen.

Onzekerheid bedwingen

Schrijver Atte Jongstra heeft Flaubert dunnetjes over gedaan met zijn roman *Cholerastad* uit 2022. Deze roman speelt zich af rond 1850, als de cholera oprukt en Amsterdam bedreigt. Amsterdam was in 1850 oneindig veel smeriger was dan nu, een mooie broedplek voor cholera. De hoofdpersonen Peek en Boevers zijn tweelingbroers van Pécuchet en Bouvard, de helden van Flaubert. Waar de roman van Flaubert vaak samen (maar wel van elkaar gescheiden) wordt uitgegeven met zijn verzameling verhalen, zijn conventionele ideeën, strooit Jongstra allerlei oude krantenberichten door de roman. Volop onzin-nieuws dus over cholera.

Deze roman stamt uit de postcovidtijd, dus er is ook inspiratie door deze periode, bijvoorbeeld de mondkapjes-affaire, die in de roman een rol speelt. Peek en Boevers, gemeente-ambtenaar en boekhandelaar, richten de Eerste Amsterdamse

Cholera-subcommissie op om orde in de chaos te brengen in de kennis over cholera. Dat gaat ongeveer als volgt:

‘Maar wat ik zeggen wilde met al die cholerageschriften,’ herhaalde Peek, ‘het heeft weinig zin daar nog eentje bovenop te leggen. Daar valt geen eer aan te behalen.’

‘We moeten wel aan de weg timmeren.’

Dat vond Peek ook. Hij noteerde het in zijn aantekenboekje. ‘Propaganda.’

De rest van die ochtend ging heen met een bespreking van wat beide mannen ‘momentum’ noemden. Boevers had een krantenbericht gevonden waarin werd gemeld dat de zwaluwen zowel in Engeland als in Pruisen bij het uitbreken van de cholera hun nesten hadden vernield en waren weggevlagen. Zulke dingen gebeurden, vonden ze. De natuur had je niet in de hand. Opmerkelijker was juist de plotselinge verschijning in Pruisen van witte zwaluwen, vlak voor de eerste gevallen van cholera. Hetzelfde gold voor Den Hoorn op Texel (drie witte exemplaren met ontstoken, rode ogen) en de provincie Groningen.

Voor zulke waarnemingen had je vrijwilligers nodig, je ging als president of secretaris niet zelf op de uitkijk staan. Dit was hun idee: aan de weg timmeren.

Het loopt helaas niet zo goed af met beide heren, de cholera neemt één van hen te pakken.

Waar *Cholerastad* duidelijk is beïnvloed door de covidtijd, is *Nemesis* van Philip Roth uit 2010 dat niet. Er is een uitbraak van polio in de stad en iedereen vraagt zich af hoe dat mogelijk is. Met andere woorden: welk verhaal past bij de besmetting. Plaats van handeling is Newark in 1944. Er gaan talloze verhalen rond. Er zijn dierenverhalen: het zijn de muggen en de vliegen, of de koeien, of de varkens. Er zijn omgevingsverhalen: het is de smerige lucht in de stad, het is de hitte, het is de smerige snackbar. En er zijn mensenverhalen: de Italianen denken dat het de Joden zijn, en de Joden denken aan de Italianen. Teveel fysieke inspanning zou ook kunnen bijdragen. De verhalen tuimelen over elkaar heen.

‘De Gezondheidsdienst is hier geweest,’ bracht

een andere vrouw naar voren.

‘Ik heb ze gezien. Ze hebben op een huis bij mij in de straat een quarantaine plakkaat aangeplakt.’ Met een stem vol ontzetting zei ze: ‘Er is een poliogeval bij mij in de straat!’ ‘En de Gezondheidsdienst doet niets!’ zei iemand anders boos. ‘Wat doet de stad om hier een eind aan te maken? Niets!’ ‘Er móet iets aan te doen zijn - maar ze doen het niet!’ ‘Ze moesten de melk inspecteren die onze kinderen drinken – polio komt van vieze koeien en die besmette melk van ze.’ ‘Nee,’ zei een ander, ‘het ligt niet aan de koeien - het ligt aan de flessen. Ze steriliseren die flessen niet goed.’ ‘Waarom roken ze het niet uit?’ zei nog weer een stem. ‘Waarom gebruiken ze geen ontsmettingsmiddel? Ze moeten álles ontsmetten.’ ‘Waarom doen ze niet wat ze deden toen ik klein was? Toen hingen ze ons kamferballen om. En ze hadden iets wat vies stonk, duivelsdrek noemden ze dat - misschien zou dat nu ook wel werken.’ ‘Waarom strooien ze niet iets chemisch over straat om het weg te krijgen?’ ‘Ach wat, chemisch,’ zei weer een ander. ‘Het belangrijkste is dat de kinderen hun handen wassen. Alsmáar hun handen wassen. Zindelijkheid! Zindelijkheid is het enige wat helpt!’

Tenslotte wordt ook God als veroorzaker aangewezen.

Roth schetst vrij nauwkeurig wat ons ook in de covidtijd is overkomen. Niet zozeer wat betreft de inhoud van de verhalen, want die is deels veranderd, maar vanwege de lawine aan verhalen, die allemaal bedoeld zijn om onzekerheid te bedwingen. En Roth zou Roth niet zijn om de heersende verhalen tegen elkaar uit te spelen. Zo speelt de meest waarschijnlijke oorzaak van de besmetting, de zwakbegaafde Horace die zichzelf niet goed wast en iedereen die hij tegenkomt een hand geeft, geen rol in de overwegingen, hetgeen wel zou moeten. En neemt de oergezonde hoofdpersoon, atletisch gebouwd en gymnastiekleraar, de besmetting mee naar een zomerkamp voor jongeren, dat beschouwd wordt als besmettingsvrij, vanwege de lucht, die in tegenstelling tot die van de stad, gezond is. Zijn berouw dat hij als zelfbenoemde bestrijder van de besmetting juist de oorzaak blijkt te zijn, bepaalt de rest van zijn leven, dat hij half verlamd in zelfisolatie doorbrengt.

Quarantaine en isolatie

De hoofdpersoon van Roth zoekt zelf de isolatie nadat hij ziek is geworden, ook als het besmettingsgevaar is geweken. Isolatie en in quarantaine gaan, zijn al eeuwen beproefde middelen om ons te beschermen tegen besmettingen. Het is waarschijnlijk het krachtigste verhaal over (of tegen) een epidemie dat de eeuwen heeft doorstaan.

Wie Venetië bezoekt zou, ver weg van de overvolle stad, de quarantaine-eilanden moeten bezoeken. Er zijn er twee: Poveglia, een klein eiland voor de kust van het Lido. Toen dat te klein werd, werd Lazeretto Nuove gesticht, vrij ver van de stad en groter. Hier is geschiedenis gemaakt met het isoleren van mogelijke pestlijders, veertig dagen, zoals ligt opgesloten in het woord quarantaine. Wat ons met covid overkwam was een slap aftreksel van wat gebeurde tijdens de pestepidemie in de late Middeleeuwen. De pest was vele malen dodelijker dan covid, en wie de quarantaineregels brak, had grote kans dat met de dood te moeten bekopen.

Geen wonder dat de pest ook in een flink aantal romans terecht is gekomen. Tientallen jaren was *De pest* van Albert Camus de aan te raden roman als het over de pest gaat. Deze roman is ook regelmatig genoemd in covidtijd, als goed voorbeeld van wat er gebeurt in het geval van een epidemie. Maar in onze tijd zijn twee romans over de pest verschenen die minstens zo interessant zijn. Ten eerste is daar de roman van de neuroloog Antoine Sénanque, *Askruis*, uit 2023, met een boeiende theorie over hoe de pest naar Europa kwam. De andere roman, die het meeste overeenkomt met onze covidervaring, is *De nachten van de pest* van Nobelprijswinnaar Orhan Pamuk.

Pamuk was al aan zijn boek begonnen voordat covid het nieuws beheerste, maar het lijkt geen toeval dat deze roman in 2021 verschijnt. Hij beschrijft reactiepatronen op een epidemie die we ook in de covidtijd gezien hebben. Overheidsdienaren die zeggen dat het meevalt, anderen die juist iedereen uit voorzorg willen opsluiten, weer anderen die bijvoorbeeld op geloofsgronden de epidemie ontkennen. Of de reactie van het beschuldigen van aanhangers van een ander geloof als veroorzakers. Of het aanwijzen van de machthebbers. Ook onder medici zijn er verschillen:

De oorsprong van de pest en de cholera lag in China en India, maar de verspreiding van de ziekten gebeurde vanuit de Osmaanse grootprovincie Hijjaz. Alle artsen en epidemiologen die in diverse uithoeken van het Osmaanse Rijk werkzaam waren, christenen, moslims en joden, wisten dat deze bewering medisch gezien helaas juist was. Toch waren sommige, met name jonge islamitische artsen, van mening dat westerlingen dit feit uit politieke motieven aandikten, dat ze het gebruikten om de niet-Europese volkeren en staten in mentaal, psychologisch en militair opzicht te onderdrukken.

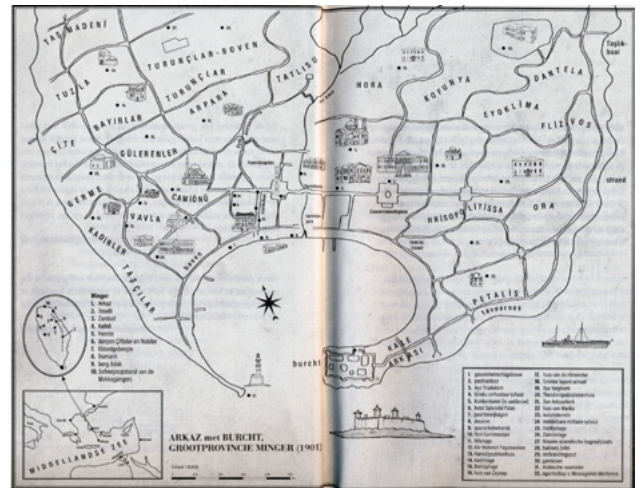
Het verhaal speelt zich af op het fictieve eiland Minger, onderdeel van het Ottomaanse rijk, maar bewoond door moslims en christenen. Het Ottomaanse rijk was toen veel groter dan Turkije nu, maar wel in verval.

Het Turkse rijk anno 1914

Het lot van Minger wordt ook door Pamuk gebruikt om de totaal verrotte staatsstructuur van het Ottomaanse rijk in 1901 te schetsen. Minger wordt getroffen door de pest en wordt daarom geïsoleerd van de rest van het rijk. De roman beschrijft de daarop volgende gebeurtenissen en wordt geschreven door een nazaat van de hoofdrolspelers, die historica is.

De sultan isoleert het eiland, maar stuurt wel zijn meest succesvolle bestrijder van de pest, zijn gezondheidsinspecteur Bonkowski pasja, om meer te weten te komen over de epidemie. Bonkowski pasja weet waar hij aan begint:

Het eiland Minger (Orhan Pamuk, *De nachten van de pest*)

Bonkowski pasja had het klaargespeeld om daar, in de grootste Osmaanse havenstad in het oostelijk Middellandse Zeegebied, de pestepidemie in zes weken tijd tot staan te brengen. Dat was hem gelukt omdat de bevolking bereid was zich in huis op te sluiten en zich te onderwerpen aan kordons, gretig de maatregelen opvolgde en samen met de politie ratten ving. Mannen met grote pompen, voornamelijk brandweerlieden, hadden de hele stad in een wolk van sterk ruikende desinfectiemiddelen gezet. Niet alleen de Izmirse *Ahenk* en *Amaltheia* of de Istanbulse *Tercüman-i-Hakikat* of *İkdam* berichtten over de succesvolle aanpak van de Osmaanse quarantaine-instelling, ook Engelse en Franse kranten, die nauwgezet volgden hoe de pest van haven naar haven naar het Westen oprukte, wijdden er artikelen aan.

Bonkowski pasja, de in Istanbul geboren scheikundige met Poolse wortels, was in Europa een bekende en gerespecteerde verschijning. Na slechts zeventien sterfgevallen was de pest in Izmir met succes de kop ingedrukt, de haven, de kades, de douane, de winkels en markten waren weer opengesteld, en op de scholen werd weer lesgegeven.

Maar Bonkowski pasja is nog niet gearriveerd op Minger of zijn dode lichaam wordt gevonden. Het is het onduidelijk of het een willekeurige moord betreft, of dat deze daad onderdeel is van een groter plan. De sultan vraagt zijn nichtje, dochter van zijn broer en rivaal, en haar echtgenoot, de jonge, veelbelovende dokter Nuri, om naar het eiland te gaan om dit uit te zoeken. Nuri stuit al snel op allerlei beletsels om de meest voor de

hand liggende maatregel te nemen: quarantaine en isolatie.

Eigenlijk zit geen enkele gouverneur, ondergouverneur, middenstander, rijkard of wie dan ook te wachten op quarantainemaatregelen. Niemand wil aanvaarden dat er aan zijn eigen normale, prettige leven van het ene op het andere moment een eind is gekomen, dat hij misschien wel doodgaat. Sterker nog, mensen verzetten zich tegen bewijzen die hun gemoedsrust verstoren, ze ontkennen de doden, zijn kwaad op de stervenden.

Dat het in quarantaine gaan en isolatie slecht kunnen aflopen is beschreven in *De stad der blinden* van José Saramago. Mensen in gedwongen quarantaine die willen ontsnappen worden neergeschoten door het leger. En in de quarantainefaciliteit zelf zijn de omstandigheden al snel mensonterend. De omstandigheden in de covidtijd waren wat dat betreft veel vriendelijker, maar ook bij ons was het verzet tegen quarantaine en isolatie groot.

Er was wel een verschil omdat het deels een omgekeerde quarantaine was: niet-zieke ouderen werden ter bescherming in quarantaine geplaatst en aan zieke en gezonde mensen werd gevraagd zich vrijwillig te isoleren. En dan was er natuurlijk nog de avondklok. Het verzet was gedeeltelijk van het type 'ik wil mijn normale leven behouden' en gedeeltelijk, net zoals in de roman, gebaseerd op geloofsovertuiging en verzet tegen welke overheidsdwang dan ook.

De ontredde bij de verantwoordelijken is in de roman groot.

Natuurlijk speelt ook mee dat de lokale bevolking ongeschoold is, dat de mensen geen benul hebben, dat ze uit woede jegens de Engelsen alles willen saboteren,' zei de directeur Quarantaine. "Het ziekenhuis is onze moskee!" schijnen ze te roepen.'

'Keurt u die slogan dan goed?' vroeg de Russische consul Mihaylov. 'Moeten de artsen dan ophouden met de beoefening van de geneeskunde, enkel en alleen omdat ongeschoolde lui de wetenschap verwerpen?'

In de covidtijd kwam er nog een ander verzet bij, namelijk dat tegen vaccineren. Daarin voorziet de roman van Pamuk niet, want isoleren en

in quarantaine gaan waren de enige opties in 1901. Maar was die optie geweest er destijds wel geweest, was die vermoedelijk ook onderwerp van verzet geworden.

Een orkaan

Verhalen en tegenverhalen, ze zijn van alle tijden. Ik vrees dat Pamuk gelijk heeft met zijn sombere visie dat wij niets leren uit het verleden, terwijl dat wel zou kunnen en moeten. Hij illustreert dat door met een citaat van Tolstoj uit *Oorlog en vrede* zijn roman te openen.

Bij de nadering van gevaar spreken er in het menselijk hart altijd twee stemmen even krachtig: de ene dringt er uiterst redelijk op aan dat de mens de aard van het gevaar in ogenschouw neemt en een uitweg zoekt; de andere stem is nog redelijker en zegt dat het te moeilijk en te pijnlijk is om aan het gevaar te denken aangezien de mens niet bij machte is om alles te voorzien en zich aan de algemene loop der gebeurtenissen te onttrekken, en dat het daarom beter is je niet druk te maken zolang er nog niets aan de hand is, en aan prettiger dingen te denken.

Maar we moeten ook eerlijk blijven. Het is de vraag of we bij elke rimpeling een orkaan moeten verwachten. Onlangs werden in Nederland straten afgezet omdat wellicht een patiënt met het zeer gevaarlijke en besmettelijke Lassavirus zich bij de huisarts had gemeld. Het was niet-besmettelijke malaria.

Verwijzingen

Boxsel, Matthijs van. *De topografie van de domheid*. Amsterdam: Querido, 2021.

Flaubert, Gustave. *Bouvard en Pécuchet*. Amsterdam: De Arbeiderspers, 2007.

Jongstra, Atte. *Cholerastad*. Amsterdam: De Arbeiderspers, 2022.

Keulemans, Maarten. “Coronafabels en vaccinatieroddels van A tot Z”. *De Volkskrant* 22 December 2021.

Pamuk, Orhan. *De nachten van de pest*. Amsterdam: De bezige Bij, 2022.

Roth, Philip. *Nemesis*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2010.

Saramago, José. *De stad der blinden*. Amsterdam: Meulenhoff, 1998.